

י"ל ע"י קרן תר"ג לזיכוי הרבנים
לעובת נשמת הרבני הנגיד הנכבד
הרה"ח ר' אריה (לייבל)
בהרה"ח ר' יונה רובין ז"ל

בסייעתא דשמיא

תורה שבת

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

פרשת וישלח | גיליון צ"ח - שנה ג' | כסלו תשפ"ו

פנינים מאירים
לשולחן השבת

פרד"ס התורה

פשוט

מדוע לא סופרים

יְשַׁמְתִּי אֶת זֶרְעֶךָ כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסְפָּר מֶרֶב (לב, יג)

לכאורה תיבת 'מרב' היא מיותרת, והיה די שיאמר הכתוב 'אשר לא יספר', ותו לא. מבאר הגה"ק רבי יוסף חיים מבגדאד ז"ע, בספרו 'אדרת אליהו': העובדה שאין אנשים סופרים את חול הים, נובעת משתי סיבות, א. מחמת שאין כל חשיבות לחול, ואין רגילים לספור דבר חסר ערך. ב. מחמת הריבוי העצום של החול, שאין אפשרות לספור גם אילו היה ערוך רב. על כן, כאשר באה ההבטחה 'יְשַׁמְתִּי אֶת זֶרְעֶךָ כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסְפָּר', הוצרך הכתוב להוסיף שלא יחשוב שהסיבה שלא יספרו אותם היא בגלל היותם חסרי ערך כמו החול, אלא הסיבה תהיה - 'מרב', בגלל היותם מרובים לאין מספר.

רמז

רמז לתעניות

עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה (לב, ג)

בספר 'ש"י על התורה', כותב שכאן רמזים ארבע התעניות אשר מתענים על צרות ישראל. עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - בימים אלו צימום בני ישראל ולא יאכלו, 'את' - ראשי תיבות תשעה אב. 'גיד' - האותיות ג' ד' רומזים על צום גדליה ביום ג' דתשרי. והאות י' רומזת על צום י' בטבת. וגם תיבת 'גיד' - בגימטריא י"ז, רומז על י"ז בתמוז.

דרוש

הכופר בעבודה זרה

כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לִבִּי גֵרְתִּי (לב, ה)

ותר"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים (רש"י)

ידועה התמיהה, כיצד קיים יעקב תרי"ג מצוות בבית לבן, והרי הרבה מצוות לא היה שייך לקיים שם.

הגאון רבי אברהם ווינפילד זצ"ל מביא בספרו 'אבן יחזקאל' ביאור נפלא, על פי מעשה שהיה אצל הבעל שם טוב הק' ז"ע, שפעם יצא מבית של גוי שהיה שם עבודה זרה, ואמר שבבית זה קיים את כל התרי"ג מצוות, וביאורו צדיקים דבריו, על פי מאמר חז"ל (מדרים כה, א) שהוכפר בעבודה זרה כאילו מודה בכל התורה כולה, ולכן כששהה בבית שיש בו עבודה זרה וכפר בה, כאילו קיים כל התורה. כך גם יעקב כששהה בבית לבן, שהיה שם עבודה זרה, וכפר בה, הרי זה נחשב כאילו קיים תרי"ג מצוות.

בוה מובן מדוע מוסיף רש"י ז"ל למדתי ממעשיו הרעים, ולכאורה כיון שתר"ג מצוות שמרתי פשיטא שלא למד ממעשיו הרעים. אלא שרש"י בא ללמד, כיצד קיים תרי"ג מצוות? - על ידי שלא למד ממעשיו הרעים! כלומר שכפר בעבודה זרה, וזה נחשב כמקיים כל התורה.

סוד

ביטול תק"ף של עשוי

עֲשִׂים מִאֲתֵיב וְתִשְׁמַע עֲשִׂיָּים וגו' (לב, טו)

באור החיים הקדוש כתב, ששמע 'ממורי וקנין צדק' ל', שיעקב שלח בסך הכל 580 בהמות, שהוא בגימטריא 'שעיר', וגם בגימטריא 'תק'ף', כדי לבטל את תוקפו של עשוי.

הגה"ק מהרש"ם מברעזא ז"ע בספרו 'תכלת מרדכי' מבאר את פנימיות הדברים, על פי דברי הפני יהושע (מכות ה, א) שצד הנקבה בסטרא אחרא שמה 'לילית', והיא בגימטריא ת"פ, וצד הזכר שמו 'ס' מ', ושניהם יחד בגימטריא 'תק'פ', ועל ידי כך התורה נפרדים הזכר והנקבה של הסטרא אחרא, ולכן העוסק בתורה ניצול מכל המזיקים, עכ"ל הפני יהושע. לכן כעת כאשר בא יעקב בכח התורה שלמד כל השנים, שלח דווקא תק"ף בהמות, לבטל את שתי הקליפות שהם ביחד בגימטריא תק"ף.

יעקב אבינו בחזרתו לארץ ישראל

נושאי הפרשה:

דורון לעשוי • מאבק עם המלאך • פגישת עשוי • דינה בשכם • מיתת רבקה • השם 'ישראל' • מיתת רחל • מעשה ראובן • יעקב בחברון • מיתת יצחק • אלופי עשוי.

פרשת וישלח מקיפה כמה מאורעות בחיי יעקב אבינו בדרכו חזרה מארץ לארץ ישראל, וכן מהתקופה הראשונה בה התגורר בארץ בעיר שכם, ועד לחזרתו לגור בחברון בצל יצחק אביו.

א. יהלומים ובהמות

לאחר יותר משלושים וארבע שנים שלא ראו זה את זה, יעקב נערך בפחד ובצער למפגש עם עשוי אחיו. הוא מקדים לשלוח מלאכי עליון לפייס את עשוי, והמלאכים חוזרים ומספרים שעשוי עומד בשנאתו ומתקרב עם 400 אנשים. יעקב נערך למלחמה כשהוא חוצה את משפחתו לשני מחנות. וגם מקדים להתפלל אל ה' שיצילוהו מעשוי. באמצעות עבדיו שולח יעקב לעשוי מתנת פיוס, יהלומים ועדרי בהמות.

ב. המלאך מתחנן

יעקב מעביר את משפחתו וחפציו מעבר לנחל יבק, וכשהוא חוזר לקחת פכים קטנים שנשכחו, הוא נקלע למאבק בלילה עם שור של עשוי. המלאך לא מצליח להכריעו מלבד פגיעה בכף היד. כשהמלאך בוכה ומתחנן ליעקב שיתן לו רשות ללכת לומר שירה, הוא נאלץ להודות ליעקב על הברכות.

יעקב קרא בשם 'פניאל' למקום בו נאבק עם המלאך. והכתוב מזהיר על איסור אכילת גיד הנשה.

ג. דוחפים ומכים

עשוי מתקרב עם אנשיו, כשהם פוגשים בדרך מחנות מלאכים שדחפו והכו בהם, ולא חדלו מלהכות עד שהוכר שהוא אחיו של יעקב. כשיעקב רואה את עשוי מתקרב, הוא ניגש תחילה ומשתחוה לפניו, ובאותה שעה התעוררו עליו רחמי עשוי שנשקו וחביבו. המפגש עם עשוי, שכלל השתחוואות ונשיקות, מסתיים בהיפרדות איש מעל אחיו ובהתנגדות מצד יעקב לצעד אחיו.

ד. הסכם שלום

משם נודד יעקב על פני הארץ במשך שנתיים. תחילה

מתגורר בסוכות, ומשם עוקר את דירתו לעיר שכם, שם נלקחת דינה לבית שכם בן חמור. בעקבות כך מערימים שמעון ולוי על בני העיר, וגורמים להם להיות נימולים לתומם במטרה של הסכם שלום כביכול, מה שסולל את הדרך להרוג אותם ביום השלישי למילתם, לקחת את שללם, ולחלץ את דינה.

ה. נישואי אבלים

משם עובר יעקב לגור בבית א-ל. הוא בונה שם מזבח ויוצק עליו שמן כפי שנדר בדרכו לחזון, שם מתגלה אליו האלקים וקובע את שמו 'ישראל'. באותה תקופה מתה דבורה מינקת רבקה, ויעקב מתבשר גם על מיתת רבקה אמו. ה' מברכו ברכת אבלים.

ו. חזרה לחברון

בדרך המובילה לבית לחם, מתה רחל בעת לידת בנימין, ונקברה שם. אחר כך עובר יעקב לגור במרחק מהעיר 'מגדל-עדר', שם התרחש מעשה ראובן עם אהל בלהה. משם חזר יעקב לחברון אצל יצחק אביו, עד

שיצחק נפטר בן 180 שנה.

ז. תולדות עשוי

הפרשה מסתיימת בפירוט נרחב של נשות עשוי ותולדותיו. וכן רשימת תולדותיו של יעקב, ורשימת שמות המלאכים שמלכו בארץ אדום, ורשימת אלופי עשוי שמשלו באדום אחרי המלאכים.

התורה וההפטר

בפרשתנו מסופר שיעקב אמר לעשוי שילך לדרכו והוא יבוא אחריו, דהיינו כשיעלו מושיעים לשפוט את הר עשוי. בהקשר לכן מפטירים את כל ספר עובדיה, בו מסופר על שנאת עשוי ליעקב, ושמלך המשיח יעלה לשפוט את עשוי.

(יש המפטירים בספר הושע 'עמי תלואים', ע' במשנה ברורה סי' תכת, כב).

פניו בוערות כגחלי אש!

חיים של תורה

כשהיה מרן הגה"ק בעל חתם סופר זי"ע לומד בכל שבוע עם תלמידיו חומש ורש"י, היו פניו מבהיקות ובווערות כגחלי אש.

(מפי ספרים וסופרים)

עשיו שונא ליעקב

דברי רש"י סוללים את מסילות ההשקפה הבהירה, לאמר, לא רק עשיו בימים ההם שונא את יעקב אחיו, אלא הלכה היא וטבע שקבע הבורא בעולמו, שכל גוי שונא לכל יהודי. על בסיס זה עלינו להביט על כל גוי כמי ששונא אותנו ומבקש את רעתנו, ועלינו להתייחס אל מאורעות שנאת הגוים כגוים כגוים בכל העולם, באספקלריה של 'הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב'.

וַיֵּרָץ עֶשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיִּחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צַוָּארֵי וַיִּשְׁקָהוּ וַיִּבְכּוּ (בראשית לב, ד) אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי, הֲלָכָה הִיא בְּיָדוֹעַ שֶׁעֶשָׂו שׁוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֲלָא שֶׁנִּכְבְּדוּ רַמְזֵי בְּאֻתָּהּ שֶׁעָה וְנִשְׁקוּ בְּכָל לְבָב (רש"י).

שוחד - לשיווי משקל

שאל פעם מלך פורטוגל את מקורבו, הגה"ק רבי דון יצחק אברבנאל ז"ע, אודות התופעה הרווחת שכדי להינצל מרדיפות הגוים נהגו היהודים לשחד את השופטים הגוים ואת פקיד השלטון, 'הרי תורתכם אוסרת את השוחד, ואיך אתם מרשים לעצמכם לעבור עליו?'

השיבו רבי יצחק, הבה נצא לשוק ושם אענה את התשובה. יצאו השנים אל שוק הקצבים, שם ראו קצב אחד שמכר בשר במאזניים, בצד אחד הניח אבנים, ובצד השני אמור היה להניח רק בשר, אך הנה עיניהם רואות כי הקצב מניח שתי אבנים קטנות בכף של הבשר יחד עם הבשר. חרה למלך על מעשה המרמה המתרחש בריש גלי, ותבע מהקצב הסבר על כך.

נענה הקצב והסביר: אין כאן שום הונאה, אלא שהמאזניים הללו מתחילות לצירתם הם בלתי מאוזנים, וכך אחד מכרעת יותר מהשנייה, וכדי לאזן את המאזניים ששתי הכפות יהיו שקולות, אני מוכרח להוסיף שתי אבנים, ואדרבה, רק כך יש לי מאזני צדק!

למשמע הדברים אמר רבי יצחק אברבנאל למלך: הנה התשובה לשאלתו בנוגע לשוחד. כל סיבת איסור שוחד היא בגלל החשש להטיית הדין, אבל השוחד שאנו נותנים דווקא מסייע ליושר, שהרי הלכה היא שעשיו שונא ליעקב, וכל משפט של יהודי הבא לפניכם, מוטע מעיקרו לרעת היהודי, כך שהשוחד שאנו נותנים מועיל להחליש מעט את שנאתכם אלינו, שתתייחסו אלינו בצורה מאוזנת כאל אנשים מהשורה, ורק על ידי השוחד מקבל השופט שיווי משקל לשפוט בצדק.

דחיפת העצלים

הלך פעם רבינו החפץ חיים ז"ע ברחוב העיר וורשא, כשלתפעה ניגשו אליו שני ערלים ודחפו אותו עד שנפל הכובע מעל ראשו. יהודי שהבחין במחזה המוזעזע ניגש

לב לדעת

הכרת והבנת מושג בתורה

מֵאָה קְשִׁיטָה | וַיָּקֻם אֶת חֲלֻקַּת הַשָּׂדֶה וגו' בַּמָּאָה קְשִׁיטָה (בראשית לג, יט)

בדברי המפרשים אנו מוצאים פירושים שונים מה הם אותם 'מאה קשיטה':

- רש"י מבאר שהכוונה למאה מטבעות הנקראות 'מעות', אשר בכרכי הים נקראות בשם 'קשיטה' (ר"ה נו, ב). התרגום מציין שמטבעות מסוג זה הם טובים ומתקבלים בחריפות ומהירות בכל מקום.
- בתרגום אונקלוס תרגם 'מאה חורפן', ויש שפירשו שהכוונה למאה כבשות (רד"ק).
- בתרגום יונתן תרגם: מאה מרגליות.
- בפירוש 'מאור האפילה' מחכמי תימן, כתב שמאה קשיטה הם מאה גמלים.
- במדרש רבה (עט, י) מובא שהאותיות ק.ש.ט. של תיבת 'קשיטה' הם ראשי תיבות של הדברים שנתן יעקב בתמורה לחלקת השדה: ק' - אונקיות (סוג כלים), ויש אומרים - קאמיליא, שפירושו מאה אלפים (ויש מפרשים סוג של כלי). ס' - סלעים, ט' - טלאים, ויש אומרים - טריון, דהיינו מטבע של טריינוס (ויש מפרשים שהוא סוג כלי, ויש אומרים כנולת).

עיניים לראות

הבנת מילה אחת בתורה

מֵאָבָק | וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר (בראשית לב, כה)

"הציבור החרדי יוצא למאבק לשמירה על עולם התורה" - זו דוגמא אחת מני רבות, מהשימוש הנעשה בימינו במילה 'מאבק' במשמעות של יציאה למלחמה ועימות, לאו דווקא במגע גופני בין שני הצדדים הנלחמים.

אולם כשלומדים היטב את הפסוק וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ, אנו לומדים שבלשון הקודש יש משמעות אחרת למושג 'מאבק', כפי שרש"י מפרש שהוא מלשון התחברות והתקשרות, כדרך של שני אנשים המתקוטטים ומנסים להפיל איש את רעהו, שכל אחד חובק את חברו בזרועותיו בכח עז בנסיון להפילו (וכעין זה פירש הרמב"ן ויאבק - ויחבק). פירוש נוסף מביא רש"י בשם 'מנחם פירוש', שהוא לשון אבק, שהיו מעלים עפר ברגליהם על ידי עננועם.

אזניים לשמוע

כלי רש"י הק' בדרוק הלשון

מה הפירוש 'נִסְעָה'? | וַיֵּאמֶר נִסְעָה וְנָלְכָה וְאֵלֶּכָה לְגִנְדָּרָה (בראשית לג, יב)

ר' יהושע החל לפני שנה לקבוע לימוד יומי יסודי ומעמיק בחומש ורש"י, ומאז שגילה את האור הוא לא מפסיק לשכנע גם יהודים אחרים 'לתחילו ללמוד ותגלו שיש פסוקים מפורשים שמעולם לא הבנתם אותם בהבנה נכונה'.

אחד הפסוקים שהוא נוהג לקחת כמשל לכך שאי אפשר להבינו כראוי בלי פירוש רש"י, הוא הפסוק בפרשת וישלח: וַיֵּאמֶר נִסְעָה וְנָלְכָה, מִי שֶׁלֹּא לָמַד אֶת פִּירוּשׁ רִש"י, וְרוּאָה כֵּן שְׁנֵי מִיָּלִים הַמִּתְחַלְלִים בְּאוֹת נ', נִסְעָה וְנָלְכָה, בּוֹדֵא מִפְּרֹשׁ אֶת הַמִּיָּלִים כֵּן: שֶׁעֲשִׂי אִמְרֵי לַעֲקֵב, אֲנַחְנוּ נִיסַע וְאֲנַחְנוּ נִלְךְ יַחֲדָיו.

אולם רש"י כאן מגלה לנו שלשתי מילים אלו יש משמעות שונה, כי אמנם המילה 'נלכה' פירושה: אנו נלך, דהיינו שהאותיות ל.כ. הן אותיות השורש מלשון הליכה, והאות נ' בתחילת המילה היא תוספת לשימוש, להורות על לשון רבים - אנו נלך.

אבל המילה 'נִסְעָה' אין פירושה בלשון רבים אנו נסע, אלא הוא לשון ציווי לאדם יחיד, דהיינו שעשיו אמר ליעקב 'אתה תיסע!'. כך שהאות נ' בתחילת המילה אינה תוספת לשימוש, אלא היא חלק מהאותיות השורש, כי שורש המילים של נסיעה הוא נ.ס.ע.

רש"י מביא דוגמאות למילים דומות, כגון הפסוק (תהלים לט, יג) שִׁמְעָה תִּפְלָתִי, שאין הפירוש אנו שומע, אלא לשון פנייה אל הקב"ה שאתה תשמע, כך גם הכתוב כאן נִסְעָה - הפירוש הוא: אתה תיסע.

נמצא, אם כן, שלדברי רש"י יש לפרש את הכתוב כך: שעשיו אמר ליעקב: אתה תיסע מכאן, ואנחנו נלך יחד.

לדעת חכמה ומוסר להבין

פניני מוסר, חכמה, וחיוק, מתוך פסוקי הפרשה

התורה ללמדנו יסוד חשוב, שאפילו אם בין כה וכה אנו מוכרחים לומר איזה דבר, עדיין כדאי לדחות ולאחר את הדיבור, וככל שאפשר להרבות בשתיקה עדיף, אם אפשר לאחר לומר את האות בסוף התיבה במקום בתחילתה, הכל וכו'...

היחוס שחייבים לדעת

וְאֵלֶּיכֶם יָלְדָה אֶת יַעֲקֹב וְאֵת יְעֹשִׁי וְאֵת יִצְחָק (בראשית לו, ה)

מסופר על אחד מגדולי ישראל ששמע פעם שני יהודים מתארים ביחוס שלהם, האחד ציין ואמר 'אני נכד בן אחר בן מגאון פלוני', והשני אמר לעומתו: 'אני נכד של קדוש וצדיק פלוני', ניגש אליהם אותו גדול ואמר להם: אני רואה שאתם בקיאים היטב בייחוס משפחות, שמא תדעו לומר לי מה סדר היחוס של 'יעוש' ו'יעלם'... השתתקו השניים ולא ידעו מאומה על יחוס זה. נענה הלה ואמר להם: לדעת את היחוס שלכם הוא דבר חשוב, אבל האמינו לי, שאם לא תדעו מי היה הסבא של הסבא שלכם, ימחלו לכם בשמים, אבל אם לא תדעו את השושלת של עשיו לא ימחלו לכם, כי אלו פסוקים מפורשים בתורה הקדושה, ואין יתכן שיהודי לא בקי בהם...

יבקש את הנדרף

וַיֵּשֶׁם אֶת הַשְּׂפָחוֹת וְאֵת יִלְדֵיהֶן רֹאשֶׁנָּה וְאֵת לֵאָה וְיִלְדֵיהָ אַחֲרָיִים (לג, ב)

אחרון אחרון חביב (רש"י)

כלומר, לפי שבני השפחות לא היו חביבים, לכן העמידם יעקב בראשונה, כי היה בטוח שבזכות היותם נדרסים ושבויי לב, לא יוכלו עשיו הרשע להרע להם, כי האלקים יבקש את הנדרף.

(הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע)

דמיון תעתיים

וַיִּרְוּ תִשְׁמִיּוֹ בֵּין עֶדְרָבִין וְבֵין עֶדְרָבִין (בראשית לב, יז)

כדי להשביע עינו של רשע ולתווה על רבי הדורון (רש"י)

דרש ואמר המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל על דברי רש"י אלו: כאן אנו רואים המחשה ברורה לכל פיתוי העולם הזה וחמדותיו, ממה שבעה עינו של אותו רשע? מאותו "רווח" שבין עדר לעדר... מהחלל הריק והנפח... כך הם כל התאוות, וזה כל מה שיכול העולם הזה לספק לאדם, דמיון תעתיים אשר מאומה בו, אלא מרחוק וממבט שטחי נראה הדבר כאילו יש בו איזו שהיא ממשות...

חכמת השתיקה

אַרְצָה שְׁעִיר (בראשית לב, ד)

לארץ שעיר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה (רש"י)

שאל הרה"ק רבי מנחם מענדל מווארקא זי"ע, מה התועלת בזה, הלא בין כה וכה יצטרכו להוסיף אות, ומדוע הוסיפה התורה אות ה' בסוף התיבה, ולא כתבה אות ל' בתחילתה? אלא, ענה הרה"ק, כאן באה

שנמחלו 'עונותיו' או 'עונותיה'!?

שינוי גירסא של את אחת (!) בדברי רש"י בפרשת וישלח, עומד במרכז הנידון המרתק האם הכלה זוכה למחילת עונות כמו החתן.

למחילה.

אם כן, בפשטות מבואר שהנידון אם גם כלה זוכה למחילת עונות, תלוי בשתי גירסאות אלו ברש"י, אם יש לגרוס 'עונותיו' או 'עונותיה'. אם כי בדברי הגר"א על השו"ע (הנוכח לעיל) מוכח שגם לפי הגירסא 'עונותיו' (כגירסת הירושלמי), בכל זאת יש ללמוד מכאן שכשם שהחתן זוכה למחילה גם הכלה זוכה, ולכן כתב הרמ"א ששיניהם יתענו.

נטפל למצוה

ואכן, יש מהאחרונים שנקטו בפשיטות שהכלה אינה זוכה למחילה, כפי שכתב בקיצור בפרי מגדים (או"ח סי' תקעג, משב"ז סק"א) שהכלה אמנם צריכה להתענות, אבל לא משום מחילה, כי הכלה אינה זוכה למחילה, רק החתן זוכה למחילה.

וראה גם בדברי הגה"ק מבטושאטש זי"ע בחיבורו 'אשל אברהם' (או"ח סימן תקעג) שכתב: 'לטעם דיום כיפור דידיה, לכאורה לא היה לה להתענות, כי לא מצינו בדברי חז"ל רק שהנושא אשה מכפרין לו, ולא מצינו על האשה שמכפרין גם לה, עכ"ל. אלא שבהמשך דבריו כתב שאולי גם הכלה זוכה לסליחה ומחילה מצד 'נטפל לעושי מצוה'.

בגימטריא תרי"ג

לעומת זאת, יש שנקטו בדבר פשוט שגם הכלה זוכה למחילת עונות, כך כותב רבי אלעזר מגרמזא ב'רמזי הרוקח' (פרשת נציבים): 'ומשוש חתן על כלה' בגימטריא תרי"ג, חתן וכלה מקיימין תרי"ג מצוות שמוחלין להם על כל עונותיהם'.

כך כותב מפורש גם בספר 'אליה רבה' (או"ח סי' תקעג, ב) על דברי הלבוש שהחתנים מתענים ביום כניסתם לחופה, וז"ל: 'זכן הכלות, מפני שבאותו יום מוחלין כל עונותיהם ויום כיפור דידהו הוא'.

גם בשל"ה הקדוש (שער האותיות עמק ברכה, ע), ובסידור יעב"ץ (דיני ברכת אירוסין) כתבו דברי התעוררות לחתן ולכלה שיעשו תשובה ביום החופה כי שניהם זוכים ביום זה למחילה.

ונפלאים הם הדברים שכתב בספ"ק קדושת לוי (דרוש לחג השבועות) שכתב שבחג השבועות כלולים כל המועדים, ובתוך דבריו כתב שבחג השבועות נכלל גם יום הכיפורים, שהרי כשם שמוחלין לחתן ודאי מוחלין גם כן לכלה, ומאחר שבקבלת התורה היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה, לכן זכו ביום זה למחילת עונות כמו ביום הכיפורים.

מנהג קדוש אשר יסודתו בהררי קודש, מקובל בתפוצות ישראל, שהחתן ביום חופתו מתענה, ונוהג יום זה כיום סליחה וכפרה בתפילה ווידי. כך כותב הרמ"א בשלחן ערוך (אבן העזר סא, א) 'ונהגו שהחתן והכלה מתענים ביום חופתן'. שני טעמים לתענית זו כותב שם בעל בית שמואל (סק"י) בשם מהר"ם מינץ: א. משום שבוים זה נמחל ונסלח להם עונותיהם, ב. שמה ישתכרו ולא תהיה דעתם מיושבת עליהם. גם הגר"א שם כתב שטעם התענית הוא כדברי הירושלמי (ביכורים ג, ג) שחתן מוחלים לו על עונותיו.

הגירסא הנפוצה

מדברים אלו של המהר"ם מינץ והגר"א, שנתנו טעם לתענית של החתן והכלה, מוכח שהם סוברים שלא רק החתן זוכה למחילה, אלא גם הכלה. אולם להלן נראה שאין הדברים מוסכמים, וכי קיים דיון ער בין הפוסקים אם גם כלה זוכה למחילת עונות, ואם גם היא צריכה לצום. כאשר שורש הוויכוח המרתק נעוץ בשינוי נוסחא של אות אחת בדברי רש"י בפרשתנו.

על הפסוק בפרשת השבוע (בראשית לו, ג) וְאֵת בְּשֻׁמֹת בֵּית יִשְׁמָעֵאל אֲחֹת נְבִיֹתָהּ, כותב רש"י: 'ולהלן קורא לה (כח, ט) מחלת, מצינו באגדת מדרש ספר שמואל (פרק יז) שלשה מוחלין להן עונותיהם גר שנתגיר, והעולה לגדולה, והנושא אשה, ולמד הטעם מכאן, לכן נקראת מחלת שנמחלו עונותיו, ע"כ'.

גירסא זו בדברי רש"י - 'שנמחלו עונותיו', היא הגירסא הנפוצה כמעט בכל החומשים הנדפסים. כך גם מופיע בתלמוד ירושלמי (שם): 'זכי מחלת שמה והלא בשמות שמה, אלא שנמחלו לו כל עונותיו'.

דפוס רומא ואלקבץ

מנגד, בדפוס הקודם 'דפוס רומא', שהיא המהדורה הראשונה של רש"י שעלתה על מכבש הדפוס (בשנת ר"ל), וכן גם בדפוס אלקבץ, שנדפס על ידי הגה"ק רבינו שלמה אלקבץ זי"ע בעל פיוט לכה דודי, בעיר ואדי אל חאג'ארה בשנת רל"ו, אנו מוצאים גירסא אחרת ברש"י: 'לכן נקראת מחלת שנמחלו עונותיה'.

גירסא זו - 'שנמחלו עונותיה' אנו מוצאים גם בספר תשב"ץ קטן (סימן תסה) ובמטה משה (הכנסת כלה אות ב). וגם בפשטות מסתבר יותר לדרוש שאם היא נקראת 'מחלת' הרי שהיא עצמה זכתה למחילת עונות, וקצת דוחק לומר שהיא נקראת מחלת על שם שעשיו זכה

האם בימי יעקב נאסר לאכול גיד הנשה

על כן לא יאכלו בני יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַצֶּדֶף עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָנַע בְּכַף יָדְךָ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה (בראשית לב, ג)

המשנה במסכת חולין (ק, ב) מביאה מחלוקת האם איסור אכילת גיד הנשה נאמרה גם בבהמה טמאה. לדעת תנא קמא (כך נפסק להלכה ברמב"ם הל' מאכלות אסורות ח, אה-), איסור גיד הנשה נוהג רק בבהמה טהורה בלבד, אבל האוכל גיד הנשה של בהמה טמאה, אינו עובר על איסור אכילת גיד הנשה, כי אין איסור חל על האיסור. לעומת זאת, דעת רבי יהודה שגם בבהמה טמאה יש איסור של גיד הנשה.

בימי יעקב או בסיני?

בהמשך המשנה טוען רבי יהודה כהוכחה לצדקת דבריו, שהרי איסור גיד הנשה נאסר כבר בימי יעקב אבינו, ובימים ההם עדיין היה מותר לאכול בהמה טמאה, ובהכרח שאיסור גיד הנשה חל על כל הבהמות, כולל בהמות טמאות.

ואילו תנא קמא עונה על טענה זו, שבאותו איסור גיד הנשה נאמר לראשונה רק בסיני, ולא בימי יעקב, כך שהאיסור חל רק על בהמות טהורות, אלא שכאשר כתב משה את התורה וסידר אותה, אזי כתב את הפסוק של

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה במקום המאורע בפרשת וישלח.

'בני ישראל' או 'בני יעקב'

בהמשך סוגיית הגמרא (קא, ב) מובאת תוספת על דברי חכמים, שהם מוכיחים את צדקת דבריהם מכך שלא נאמר 'על כן לא יאכלו בני יעקב', אלא 'לא יאכלו בני ישראל', והרי בשעה שנאמר בתורה האיסור של גיד הנשה עדיין לא השתנה שמו מיעקב לישראל [רק בהמשך הפרשה (לה, י) נאמר שהשתנה שמו לישראל], ובהכרח שהאיסור נאמר בסיני, שאז כבר נקרא שמו ישראל.

כללי ודרכי רש"י הק' בפירושו על התורה

כללי רש"י

מדרשים חלוקים ואגדות חלוקות

האחת ופעם תופס האגדה האחרת, כמנהגו בכמה מקומות.

בשיטה זו של הרא"ם, הלכו כמה ממפרשי רש"י. אם כי גם הם ראו במהלך זה 'מוצא-אחרון' רק במקרה שאין תירוץ אחר, אך בהרבה מקומות השתדלו ליישב את סתירת דברי רש"י, באופן שאין כאן סתירה בין המדרשים.

לעומת זאת, רבינו אליעזר אשכנזי זי"ע בספרו 'מעשי ה' (מעשה בראשית פ"א) חולק על הרא"ם, וסובר שלא יתכן שרש"י שכל מגמתו לפרש התורה ולהראות את יופיה, יפרש את התורה כל פעם לפי אגדה אחרת. לכן הוא מאריך שם ליישב שאין שום מקום שרש"י מביא אגדות סותרות, אלא את כל הסתירות יש ליישב.

בכמה מקומות בפירושו של רש"י על התורה אנו מוצאים לכאורה סתירה בין פירושו, דהיינו שבפרשה אחת הוא מביא מדרש אחד, ובפרשה אחרת הוא מביא מדרש אחר הסותר את המדרש הזה.

לדעתו של גדול מפרשי רש"י, רבי אליהו מזרחי - הרא"ם, אין בכך כל קושיא, כי אכן כך הוא דרכו של רש"י להביא מדרשים חלוקים ואגדות חלוקות. יסוד זה כותב הרא"ם בהרבה מקומות בפירושו, ובאדיקות רבה בתחילת פרשת בראשית, שם הוא מביא לכך כמה הוכחות שיש בפירושו של רש"י מדרשים סותרים, וכך הוא כותב גם בפרשת לך לך (יב, ו): 'אגדות חלוקות הן. והביא את שתיהן כמנהגו בכמה מקומות', כך הוא כותב בתחילת פרשת דברים: 'אגדות חלוקות הן, ורש"י ז"ל פעם תופס האגדה

תולדות רש"י הק'

פרק ד' - וְאֵת בֵּיתוֹ בְּנֵה שְׁלֹמֹה

זמן נישואיו

אין בידינו רישום מסודר על שנת נישואיו של רש"י, אך הדבר ברור שהוא נשא אשה בגיל צעיר מאד, בהיותו כבן 15 או 16 בערך, וההוכחה לכך כותב בספר 'רש"י חייו ופירושו', שהרי בטרם מלאו לרש"י שלושים שנה כבר השיא את בתו מרת יוכבד לרבי מאיר ב"ר שמואל, כי אנו מוצאים שרש"י כתב אז מכתב לחתנו רבי מאיר בענין מחלוקת הריאה, וזה היה עוד בחיי רבו רבי יצחק הלוי (כמובא בתשובות רש"י סי' נט), ורבו זה נפטר בשנת ד'תת"ל (ספר יוחסין), בעת שרש"י היה בן שלושים, מכאן שבעת שרש"י היה בן שלושים כבר היה לו חתן, אם כן נראה שרש"י התחתן בערך בגיל חמש עשרה, ובהיותו בן שש עשרה היתה לו כבר בת, ונראה שאף היא התחתנה בגיל צעיר מאוד, ככל הנראה לפחות בהיותה כבת שלוש עשרה.

כך שכאשר רש"י הלך ללמוד באשכנז, כבן י"ח שנה, הוא היה כבר אברך נשוי ואב לבנות.

חותנו - רבי שמואל מ'דומרג'

לא השתמרו בידינו פרטים רבים על חותנו של רש"י, מלבד מה שכותב בספר שלשלת הקבלה ששמו היה רבינו שמואל מהעיר דומרג. העיר דומרג נמצאת כשלוש פרסאות מהעיר טרויש, מקום מגוריו של רש"י (ספר יוחסין השלם). ואגב, בעיר זו, דומרג, התגורר גם רבינו תם, נכדו של רש"י.

(ומה שמוזכר בכמה ספרים כי ריב"ן היה חותנו של רש"י, כמובן שמדובר בטעות הדפוס, כי ריב"ן היה חתנו לא חותנו).

אשתו של רש"י

גם על אשתו של רש"י אין בידינו פרטים רבים, אם כי היא מוזכרת בעקיפין בכמה תשובות להלכה שכתב רש"י, וגם בנוגע להנהגה הלכתית מסוימת שנהג רש"י בביתו, כמובא בתוספות במסכת שבת (יג, ב), הנהגה זו התקבלה היום להלכה למעשה בכל ישראל.

